

Воят Л.І., старший науковий
співробітник відділу організації
науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЄДНІСТЬ МОВИ ТА МИСЛЕННЯ ЯК САМОСТІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З РІЗНИМИ ЖИТТЄВИМИ ФУНКЦІЯМИ

Мова виникла одночасно з мисленням у процесі суспільно-історичного розвитку людини. Мова та мислення людини протікають на основі спільних елементів якими є слова. З точки зору психології проблема мовлення тісно пов'язана з проблемою мислення. Мова - це процес спілкування між людьми, процес обміну думками за допомогою слова і вона властива тільки людині. Під час спілкування в процесі життєдіяльності людини виникла здатність відображення складних зав'язків і відносин навколишнього світу і вираження своїх думок за допомогою мови. Тому цілком природно, що людська думка пов'язана з промовою і його елементом - словом за походженням, змістом і функцією.

Мовне спілкування між людьми завжди здійснюється на якійсь мові і підкоряється його законам. Ці закони визначають лад мовного спілкування, їх порушення ускладнює спілкування. І навпаки мова тільки й існує в мовному спілкуванні, отже розвивається в процесі обміну думками. Вона пов'язана із свідомістю в цілому, включається в певні взаємовідносини з усіма психічними процесами, але основним і визначальним для неї є її ставлення до мислення. В літературі, також, зустрічається твердження щодо мови, на відмінність від мислення, відноситься тільки звуковий, фонетичний матеріал. Це неправильно, бо специфічність мови зовсім не зводиться до наявності в ній звукового матеріалу. Вона полягає насамперед в її специфічній мовній техніці.

Людська мова має здатність спонукати інших людей до дії. Сила такого впливу залежить від змісту і виразності мовлення. Найбільш наочно функція впливу мови проявляється в наказі, вимозі, проханні, які зобов'язують або спонукають співрозмовника здійснити певний вчинок. Заборонаю, загрозою або докором впливають на людину, щоб змусити її припинити

або відмовитися від наміру вчинити якісь дії. Мовний вплив може виражатися у формі попередження, призову, переконання, пропозиції, поради. Також, слід підкреслити, що мові притаманна різноманітність відтінків впливу, яка надає можливості говорити за допомогою емоційно-виразних компонентів на основі об'єктивних взаємин між співрозмовниками.

Завдяки мові людина сприймає та усвідомлює інформацію яка полягає в передачі думок, виражених словами, фразами через форму мовлення, яка відображена яскраво у поясненні, викладі, роз'ясненні - це є функція повідомлення, і значить пізнання. Слід зазначити, що мова служить не тільки для спілкування, але вона є інструментом думки, яка зароджується, розвивається і передається в промові завдяки їй. Однак, підкреслюючи зв'язок і єдність мови і мислення, не можна їх ототожнювати. Мова і мислення - самостійні процеси з різними життєвими функціями. Мислення - це процес відображення, мова - процес спілкування.

Оскільки мова є формою існування думки, між мовою і мисленням існує єдність, а не тотожність. Мова має усвідомлене значення. Слова, як наочні образи, звукові або зорові, самі по собі ще не складають мови. Тим більше не становлять мови самі по собі реакції, які за допомогою проб і помилок приводили б до їх продукування. Рухи, які продукують звуки, не є самостійним процесом, який в якості побічного продукту дає мова. Підбір самих рухів, які продукують звуки або знаки письмової мови, весь процес мови визначається і регулюється смисловими відносинами між значеннями слів. Ми іноді шукаємо і не знаходимо слова або виразу для вже наявної і ще словесно неоформленої думки; ми часто відчуваємо, що сказане нами не виражає того, що ми думаємо; ми відкидаємо раптове слово, як неадекватне нашої думки: ідейний зміст нашої думки регулює її словесне вираження. Тому мова і є сукупність реакцій, що відбуваються за методом проб і помилок або умовних рефлексів: вона - інтелектуальна операція. В своїй праці С.Л. Рубінштейн «Основи загальної психології» зазначив, що *не можна звести мислення до мови і встановити між ними тотожність, тому що мова існує як мова лише завдяки своєму відношенню до мислення.*

Але не можна відривати мислення і мову один від одного. Мова - не просто зовнішній одяг думки, яку вона скидає або одягає, не змінюючи цим своєї істоти. У промові ми формулюємо думку, але, формулюючи її, ми її формуємо. Мова тут щось більше, ніж зовнішнє знаряддя думки. Вона включається в самий процес мислення як форма, пов'язана з його змістом. Мислення формується при створенні мовної форми. Мислення і мова включаються в єдність одного процесу. Мислення в мові не тільки виражається, але здебільшого воно в мові і вчиняється.

У самій думці, в момент її зародження, у свідомості індивіда часто переживання її значення для даного індивіда переважає над оформленим знанням її об'єктивного значення. Сформулювати свою думку, тобто виразити її через узагальнені безособові значення мови, по суті, означає як би перевести її в новий план об'єктивного знання і, співставивши свою індивідуальну особисту думку з фіксованими в мові формами суспільної думки, прийти до усвідомлення її об'єктивного значення. Як форма і зміст, мова і мислення пов'язані складними і часто суперечливими співвідношеннями. Мова має свою структуру, яка не збігається зі структурою мислення: граматику висловлює структуру мови, логіка - структуру мислення; вони не тотожні. Оскільки в мові відкладаються і вкарбовуються форми мислення тієї епохи, коли виникли відповідні форми мови, ці форми, закріплюючись в мові, неминуче розходяться з мисленням наступних епох. Мова архаїчніше думки. Вже в силу цього не можна безпосередньо отожднювати мислення з промовою, що зберігає в собі архаїчні форми. Мова взагалі має свою «техніку». Ця «техніка» мови пов'язана з логікою думки, але не тотожності з нею.

Отже, між мовою і мисленням існує не тотожність і не розрив, а єдність, яка виникає у людини на основі життєдіяльності, та єдність яка включає відмінності загостренні в протилежності, та єдність мислення і мовлення де провідним є мислення, а не мова.